

УДК 338.24.021.8:346.1

Дюк А.А.
кандидат економічних наук, доцент
Вінницького національного аграрного університету

ЕКОНОМІЧНІ АГЕНТИ СУСПІЛЬНОГО ТА ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ

ECONOMIC AGENTS OF PUBLIC AND PRIVATE INTEREST IN THE PROCESS OF REFORMATION

АНОТАЦІЯ

В Україні ще не вироблено єдиного підходу щодо регулювання аграрного сектора, різні бачення реформування та відсутність довгострокової стратегії його розвитку зумовили актуальність цього питання. Потрібно визначити економічних агентів суспільного та приватного інтересу та їх право власності в залежності від запропонованих моделей реформування аграрного сектора.

Ключові слова: реформування, економічні агенти, управлінський процес, моделі реформування, приватний та суспільний інтерес, право власності.

АННОТАЦИЯ

В Украине еще не определено единого подхода к регулированию аграрного сектора, разные подходы к реформированию и отсутствие долгосрочной стратегии развития обусловили актуальность этого вопроса. Нужно определить экономических агентов общественного и частного интереса и их право собственности в зависимости от предложенных моделей реформирования аграрного сектора.

Ключевые слова: реформирование, экономические агенты, управленческий процесс, модели реформирования, частный и общественный интерес, право собственности.

ANNOTATION

There is no single approach to the regulation of the agricultural sector in Ukraine. The different visions of reform and the lack of a long-term strategy of development led to relevance of the issue. There is a need to define the economic agents of public and private interests and their ownership depending on the model of proposed agricultural reform.

Keywords: reformation, economic agents, managerial process, reform models, private and public interest, ownership.

Постановка проблеми. В Україні за останні сто років проводять вже не першу аграрну реформу, але з них – жодної результативної. Право власності – це право володіти, користуватися і розпоряджатися. Якщо хоч одна із цих трьох прав власності не працює, то і власності немає, і земельне питання, як і раніше, не вирішене.

На думку А.М. Малієнка, словосполучення «аграрна реформа», як і аграрне право, позбавлені, по суті, сенсу. Різні форми господарювання, які пропонуються для сільського населення (ОСГ, фермерські господарства, та інші організації), суттєво не впливають на господарювання. Замість того, щоб удосконалити законодавство, уточнити суспільний та власний інтерес для економічних агентів системи реформування аграрного сектора, змінюється лише назва суб'єктів господарювання.

На нашу думку, ідея формування середнього класу здатна виконати роль консолідуючої ідеї,

спроможної переорієнтувати суспільну свідомість від стратегії виживання до стратегії розвитку [10, с. 14; 11, с. 49].

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Управлінському процесу реформування аграрного сектору присвячені праці багатьох вітчизняних та іноземних науковців, таких як: П. Лайка, А.М. Малієнка, О.О. Мороз, Л.В. Молдаван, Р.З. Хусаинов теоретичні основи їх формування – у дослідженнях О. Уільямсона, А. Чандлера, Д. Норта, Р. Акерлофа, Дж. Стіглера, Дж. Саттона, А. Алчіана, В.Л. Тамбовцев, Г. Демсеца.

Мета дослідження. Метою статті є визначення економічних агентів суспільного та приватного інтересу в процесі реформування та розвиток більш конкурентоспроможних в умовах глобалізації аграрних формувань.

Виклад основного матеріалу. Аграрні реформи належать до найскладніших соціально-економічних перетворень. Передусім вони переслідують соціальні цілі.

У нашому випадку ми не спостерігаємо успіхів у здійсненні стратегії, розробленої зарубіжними науковцями. Зарубіжний досвід застосування моделі реформування аграрної галузі суперечить цільовому об'єкту. Центральна ідея загальної фермеризації стикнулася із зовсім іншою інфраструктурою сільськогосподарських підприємств і системою розселення у великих поселенських структурах – селах.

Ще однією проблемою є функціонування великої кількості посередників, які формують багаторівневі тіньові канали збуту дрібних партій сільськогосподарської продукції, є те, що товаровиробники втрачають левову частину доданої вартості.

Альтернативою у той час була державна власність на землю з правом її тривалої оренди для будь-якого активного кваліфікованого громадянина, якою не скористалися.

О.П. Баранівський [3, с. 4-5] взагалі вважає основною помилкою аграрної політики у визначенні пріоритетів те, що реформування відносин власності передувало розвитку нових моделей і форм господарювання. Власники земельних і майнових паїв здебільшого виявилися відстороненими від прийняття управлінських рішень щодо ефективного використання своєї

власності, перетворились фактично у найманих працівників. Це дійсно відповідає сьогоднішнім реаліям. Лідерські якості та впевненість у собі досить важливі, але рідко зустрічаються зараз у працівників агросфери, 3/4 сільського населення не вірять у власні сили. Для них важливі рішення керівника, політична й економічна ситуація в країні, характерне небажання розпоряджатися власними силами.

Значний вплив на реформування здійснюють глобалізаційні процеси та концентрації, які мають місце на різних ринках та в різних сферах економіки розвинених так і менш розвинутих держав світу, спостерігаються і в агропромисловому виробництві. Протягом останніх років кількість та вартість угод по злиттю та поглинанню корпорацій у зазначеній галузі стрімко зростають. У Європі також використовується такий механізм фінансування корпорацій, як злиття та поглинання. Процеси злиття та поглинання також відбуваються і на недостатньо розвинутих фінансових ринках. При цьому ініціаторами угод, як правило, виступають корпорації розвинутих держав світу.

Якщо оцінювати проведену аграрну реформу як рух у бік Європи, то це не відповідає заявленим їй цілям. Рух, звичайно, відбувається, але у бік латиноамериканської моделі латифундизму.

Специфіка агропромислової інтеграції в зарубіжних країнах полягає в тому, що в більшості випадків об'єктом інтеграції є аграрні підприємства, а прямим чи непрямым її ініціатором і координатором найчастіше стають несільськогосподарські фірми (машинобудівні компанії, виробники мінеральних добрив та комбікормів).

У контексті реформування економічної системи України земля як сталий базис кредитно-фінансової системи була і в майбутньому залишиться основним надійним ресурсом оздоровлення економіки. У нас є усі підстави вважати, що залучення в ефективний обіг земельно-ресурсного потенціалу та удосконалення земельних відносин є одним із стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку України.

Сьогоднішній порядок кредитування також не вирішує фінансової проблеми розвитку АПК, але може призвести до небажаної концентрації землі в руках банківських та комерційних структур, що не збираються займатися сільськогосподарським виробництвом.

А.М. Малієнко вважає, що після зняття мораторію на торгівлю землею відбудуться такі негативні події: захоплення земель великим вітчизняним та іноземним капіталом; перепрофілювання діяльності з переходом на працевідаючі технології; подальше зростання сільськогосподарської території, деградація сіл і сільських територій; різке погіршення екологічної ситуації [5, с. 9-14].

Л.В. Молдаван вважає, що більш результативнішим в процесі управління реформуванням

аграрного сектора є аграрна політика Німеччини, Франції, Австрії, Швеції. Там основу аграрного сектора формують відносно дрібні фермерські господарства – до 50-60 га. Немає сумніву, що транснаціональних корпорацій бажала і могла б скупили землі сільськогосподарського призначення. Там розуміють, що тоді земля опиниться у володінні транснаціональних корпорацій, що призвело до тих самих наслідків, які були перераховані для нашої країни [7, с. 50-53].

О.О. Мороз розглядає переваги Столипінської реформи, яка була чи не найефективнішою в економічному відношенні. Була реалізована вдала стратегія розвитку зовнішньоекономічної інтеграції вітчизняного сільського господарства і у цьому полягала принципова її відмінність від попередніх та наступних реформ: зростання виробництва стало економічно вигідним.

Зріс експорт всіх основних видів сільськогосподарської продукції; було сформовано потужний внутрішній ринок. Фактор демпінгових цін на російське зерно мав домінуюче значення на європейському й світовому ринках. У селян з'явилися вільні кошти для придбання землі як індивідуально, так і через різноманітні співтовариства [8]. Аграрний розвиток регіонів України вражає. Так, експорт українського хліба щорічно дорівнював майже 50% зернового експорту Росії [6].

Докладно визначимо погляди науковців на подальший процес управління реформуванням аграрного сектора (таблиця 1).

Радикальність реформи супроводжувалася системністю і продуманістю практично всіх її складових, узгодженістю адміністративних, організаційних, фінансових та інформаційних аспектів. У науковій літературі робиться акцент на таких загальних принципах реформування: розрахунок на поступовість і тривалий – 20 років – період його здійснення; розширення та зміцнення прав особистості, реалізоване свободою вибору форми господарювання; значна фінансова допомога з боку держави кредитами і безвідплатно у придбанні землі; наявність державних структур, які забезпечували здійснення реформи [6, с. 9-17].

Усі реформи, які згодом зароджувалися і проводяться, мали тривалий розвиток всередині реформуючих структур підприємства. У зв'язку з цим значна частина суспільства була в них зацікавлена і морально готова до їх проведення. У здійснюваній реформі має бути зацікавлена кожна із втягнутих у неї соціальних груп.

Державне регулювання стосується всіх учасників соціально-економічних процесів, які беруть участь у процесі регулювання, одночасно будучи суб'єктами регулювання.

Усі учасники процесу регулювання за ступенем причетності до нього або формі участі істотно відрізняються один від одного. Розрізняють носіїв, виразників і виконавців економічних інтересів.

Носії економічних інтересів – це фізичні та юридичні особи, групи людей, що відріз-

Таблиця 1

Підходи до реформування аграрного сектора економіки трактування авторів

Автори	Зміст	Переваги	Недоліки
Р.Х. Адуков [1]	В цілому, досвід аграрної реформи в Німеччині свідчить про необхідність суттєвих змін у системі державного і господарського управління у сільськогосподарських підприємствах України.	Успіху аграрної реформи в Німеччині сприяло посилення інтеграційних зв'язків між господарствами, переробними підприємствами і торгівлею.	Досвід Німеччини показав, що в рослинництві конкурентоспроможними є ті госпо-дарства, в яких у розрахунку на 200 га припадає 1 працівник. Природно, більшість українських фермерських господарств не відповідають цій умові.
О.О. Мороз [6, с. 9-17]	Розвиток реформи приватизації на базі проведеного розподілу паїв підвели до ідеї їх оренди і зосередження адміністраторів-менеджерів, наділених широкими правами в управлінні господарствами (приватно-орендні підприємства).	Якоюсь мірою оренда паїв може відіграти позитивну роль для населення, яке відійшло від активної трудової діяльності, як гарантія його додаткового матеріального забезпечення.	Для активної частини сільського населення ці зміни викличуть зростання безробіття, посилення вертикального соціального розшарування на селі, формування нечисленної групи досить багатих менеджерів-господарів, до яких згодом перейде земельна власність найбільшій частини населення і найманих працівників, що також неминуче за умов поширеного правового нігілізму, корупції.
А.М. Малієнко [5, с. 9-14]	Сучасну аграрну реформу було сплановано поза межами власної держави і, як показує час, не на користь останньої. Зарубіжні розробники програми реформування аграрної галузі України недостатньо глибоко знали цільовий об'єкт.	Центральна їх ідея загальної фермеризації стикнулася із зовсім іншою інфраструктурою сільськогосподарських підприємств і системою розселення у великих поселенських структурах – селах. Останні не дають змоги ефективно вести фермерське господарство в розумінні, звичному для західних країн, через значне віддалення землі від домогосподарств.	Зважаючи на перші результати реформи, вона спрямована проти селянства з метою створення великих аграрних приватних латифундій, що є небезпечним для соціальної сфери села, екологічного стану довкілля, держави.
Л.В. Молдаван [7, с. 50-53]	Сільське господарство у розвинутих країнах поступово перетворюється на агробізнес. Цей термін відображає широкомасштабний характер сільськогосподарських підприємств у сучасній економіці й включає в себе весь комплекс аграрної промисловості від окремих ферм до міжнародних корпорацій з виробництва добрив.	В умовах глобалізації світової економіки значного поширення набули процеси злиття та поглинання корпорацій. Основними причинами їх виникнення та розвитку стали переваги корпоративної форми організації бізнесу, подолання конкуренції, диверсифікація виробництва, економія витрат завдяки ефекту масштабу.	У корпоративній формі бізнесу існують потенційні можливості для зловживань з боку посадових осіб. Наприклад, керівництво корпорації може організувати емісію акцій для покриття збитків, спричинених безгосподарністю певних структурних ланок.

няються один від одного регіональною приналежністю, видом діяльності, професією, доходом, за майновою ознакою. Їх індивідуальні економічні інтереси, часто не тільки різні, але й діаметрально протилежні, представляють виразники господарських інтересів [2, с. 34].

Носії економічних інтересів можуть висловлювати свої індивідуальні інтереси звертаючись з вимогами в центральні та місцеві органи державного управління.

Виконавцями економічних інтересів є: держава в особі різних органів влади, побудованих за ієрархічним принципом і представляють три гілки влади – законодавчу, виконавчу і судову.

Н.Б. Антонова вважає, виражені економічні інтереси у міру їх надходження в державні органи не завжди повністю або частково виконуються. Це пов'язано з багатьма обставинами:

- по-перше, інтереси різних носіїв частіше всього суперечливі;

Таблиця 2

Визначення суспільного та приватного інтересу економічних агентів процесу реформування

Економічні агенти	Інтерес		Суперечність інтересів
	Приватний	Суспільний	
Держава (державні органи)	Право на підвищення фінансової незалежності та економічної ефективності країни та його населення.	Ефективної політики держави в сфері господарювання, зростанні продовольчої незалежності та конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні, повна зайнятість населення.	Можливості держави мають певні межі.
Підприємства (різних форм власності)	Розвиток підприємства, розширення та отримання доходу.	Соціальна стабільність працівників та розвиток сільських територій. Експорт готової продукції, а не сировини, зменшення ризиків в господарській діяльності.	Протилежність цілям економічної політики держави.
Працівники підприємства	Право власності на майно, землю, дохід від діяльності.	Забезпечення робочими місцями та впевненість у майбутньому для наступних поколінь.	Цілям: політики держави, щодо збалансованість бюджету; підприємства, щодо отримання максимального прибутку.

• по-друге, вони можуть суперечити цілям економічної політики держави, що забезпечує економічну рівновагу, соціальну стабільність, збалансованість бюджету;

• по-третє, можливості держави мають певні межі [2, с. 38].

Взаємодія суб'єктів регулювання також забезпечується завдяки зворотним зв'язкам. Зворотні зв'язки проявляються в різних формах: носії господарських інтересів можуть підтримувати уряд або відмовляти в підтримці. Головною лінією зворотного зв'язку між носіями і виконавцями економічних інтересів є довіра або втрата довіри, підтримка носіями і виразниками економічних інтересів проведеної державою економічної політики.

Система відносин «держава – підприємство – працівник» занадто складна, більше того, вона постійно змінюється. З фінансовою допомогою, захистом прав власності та інтересів вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників справи йдуть ще гірше.

Економічних агентів процесу реформування визначено у таблиці 2.

Держава як економічний агент має суспільний та приватний інтерес в здійсненні реформування. Суспільний інтерес держави полягає налагодженні ефективної політики держави у сфері господарювання, зростанні продовольчої незалежності та конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні, забезпеченні соціальної злагоди суспільства. Приватний інтерес держави – це право на підвищення фінансової незалежності та економічної ефективності країни. Реформування державою може здійснюватися при наявності у неї сил і засобів, що забезпечували порядок і виконання її законів і постанов. Державна влада під час реформи залишає за собою значні права в управлінні земельними ресурсами країни. Держава, приступаючи до реформи, має планувати видатки

(іноді значні) на їх здійснення. Реформи здійснювалися спеціально організованими для цих цілей державними структурами.

Таким чином, можна сказати, що склалися умови реформування як край несприятливі. Підходи і методи здійснення реформування мають ґрунтуватися на досконалому вивченні об'єкта реформування, визначенні цілей і шляхів здійснення реформування, економічних, соціальних і політичних наслідки.

На сьогодні практично неможливо зберегти існуюче положення самостійного суб'єкта країни від міжнародних стандартів та договорів з високою конкуренцією з усіх видів сільськогосподарської продукції, де діють об'єктивні та дуже жорсткі економічні закони при виході його на зовнішні ринки.

У проведених аграрної реформи не зацікавлена жодна із залучених у неї соціальних груп.

Управлінському процесу реформування сільськогосподарських підприємств здебільшого потрібно зберегти попередню господарську організацію через традиції, звичаї працівників майбутніх поколінь та деякі гарантовані матеріальні переваги.

Висновки. Таким чином, запропоновано підхід до нової реформи, спрямований на руйнування господарської та соціальної інфраструктури сіл, еміграцію сільського населення за кордон, розвиток аграрного латифундизму і транснаціонального землеволодіння та денационалізації території країни.

Отже, в процесі реформування доцільно звернути увагу на збереження цілісних агрокомплексів у межах існуючого землекористування, на успішні збалансовані підприємства, яким протягом усього періоду вдавалося зберегти інфраструктуру, організувати гарний менеджмент, зберегти та підвищити родючість ґрунтів. Вони є запорукою розвитку агропромислового комплексу в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адуков Р.Х. Аграрные реформы в России и Германии: итоги, проблемы и перспективы / Р.Х. Адуков // Международный сельскохозяйственный журнал. – № 6. – 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.adukov.ru/images/address.png/>.
2. Антонова Н.Б. Государственное регулирование национальной экономики: курс лекций Н.Б. Антонова, О.Б. Хорошко. – Мн. : Акад. Упр. При Президенте Респ. Беларусь, 2009. – 253 с.
3. Баранівський О.П. Першочергові заходи щодо подолання кризових явищ в агропромисловому комплексі України / О.П. Баранівський. – К. : Мінагрополітики, 2005. – 24 с.
4. Мессель-Веселяк В.Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України / В.Я. Мессель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18-24.
5. Малієнко А.М. Сучасна аграрна реформа та її соціально-економічні : посібник / А.М. Малієнко – К. – Проект паювання сільськогосподарських земель в Україні, 2007. – С. 9-14.
6. Мороз О.О. Історія аграрних реформ в Україні / О.О. Мороз // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2004. – № 4. – С. 9-17.
7. Молдаван Л.В. Реформування відносин власності в АПК на корпоративних засадах у контексті національної стратегії розвитку / Л.В. Молдаван // Схід. – 2008. – № 6(90). – С. 50-53.
8. Осташко Т.О. Інституціонально-структурні трансформації аграрного сектора: моніторинг, оцінка, регулювання : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 / Т.О. Осташко. – Національна академія наук України. – К., 2004. – 32 с.
9. Тамбовцев В.Л. Теории государственного регулирования экономики : учеб пособие / В.Л. Тамбовцев. – М. : ИНФРА – М., 2009. – 158 с.
10. Четов М. Совершенствование управления государственными корпоративными правами – стратегическое направление рыночных преобразований в Украине / М. Четов, И. Жадан // Экономика Украины. – 2001. – № 2. – С. 4-12.
11. Юрчишин В. Розвиток відносин власності на селі: концептуальні основи становлення і утвердження приватного сектора / В. Юрчишин, Г. Запша // Економіка України. – 2003. – № 11. – С. 47-54.